

Žrtve kriminaliteta i rata: međunarodni i domaći kontekst

TEMIDA
Mart 2012, str. 21-40
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1201021N
Pregledni rad

Različita shvatanja pojma žrtve i njihove konsekvence na odnos društva prema viktimizaciji

VESNA NIKOLIĆ-RISTANOVIĆ*

Uradu se analiziraju različita shvatanja pojma žrtve i to prvenstveno sa stanovišta širine njihovog obuhvatanja različitih tipova žrtava i različitih oblika viktimizacije. Ukazuje se i na političku uslovljenost i uticaj predrasuda i stereotipa na određenja pojma žrtve i odnos društva prema žrtvama. Pojam žrtve i njegove konsekvence na ostvarivanje prava žrtava analiziraju se u kontekstu teorijskih pojmova „idealne žrtve“, „prave žrtve“, „nevine“, odnosno žrtve koja zaslužuje da joj se pomogne. U zaključku rada iznosi se predlog za obuhvatan i inkluzivan pojam žrtve, koji bi obuhvatio sve osobe koje su na bilo koji način povređene ili ugrožene kriminalitetom, ratom ili drugim oblikom kršenja ljudskih prava, kao i prirodnim katastrofama.

Ključne reči: pojam žrtve, kriminalitet, rat, ljudska prava, prirodne katastrofe, odnos društva.

„Prvo, biti žrtva nije stvar, odnosno objektivni fenomen. Situacije spolja opisane kao iste ne doživljavaju se na isti način od svih ljudi. Učesnici različito definišu iste situacije. Neki vide pobjedu tamo gde drugi vide žrtve. Drugo, fenomen se može ispitivati kako na ličnom tako i na društvenom planu.“

Nils Christie (1986) *The Ideal Victim*

---

* Dr Vesna Nikolić-Ristanović je redovna profesorka Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu, i direktorka Viktimološkog društva Srbije. E-mail: vnikolic@eunet.rs.

Pisanje ovog teksta nastalo je kao rezultat rada na projektu „Razvoj metodologije evidentiranja kriminaliteta kao osnova efikasnih mera za njegovo suzbijanje i prevenciju“, br. 179044, koji realizuje Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu, a finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije. Rukovoditeljka projekta je prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović.

Uvod

Razlike u shvatanju pojma žrtve, sa stanovišta širine obuhvatanja različitih žrtava, postoje od početka razvoja viktimologije i kretale su se od najuže definicije, koja obuhvata samo fizička lica – neposredne žrtve kriminalnih ponašanja koja su propisana kao krivična dela, do najšire koja obuhvata (neposredne i posredne) žrtve kriminaliteta, kršenja ljudskih prava i prirodnih katastrofa. Čitav razvoj viktimologije obeležila je debata oko širine pojma žrtve, koja je najčešće povezivana sa širinom njenog predmeta, ali i sa širinom priznavanja raznih prava različitim kategorijama ljudi koji na različite načine trpe posledice štetnih ponašanja.

Već u prvim decenijama razvoja viktimologije selektivno prepoznavanje žrtava je kritikovano kao služenje uskim političkim interesima. Isticano je da u osnovi toga stoji dobijanje političkih poena kroz borbu protiv kriminaliteta i pooštavanje kaznene politike, a ne socijalni i humanitarni odgovor na potrebe ljudi koji stradaju (Elias, 1986).

Bavljenje žrtvama od strane medija i uopšte prisustvo, neposredno ili posredno, žrtava u javnom prostoru, je u porastu poslednjih godina, kako kod nas tako i u svetu. Pa ipak, i dalje neke žrtve retko ili nikada ne bivaju prepoznate i vidljive kao takve. To neminovno rađa pitanje: "Koje žrtve su društveno vidljive, a koje nisu, zašto je to tako i koje su posledice?" Sa ekspanzijom masovnih kršenja ljudskih prava, uključujući i ona koja se vrše pod geslom humanitarnih intervencija, uvođenja demokratije i borbe protiv terorizma (Nikolić-Ristanović, 2008; Butler, 2004), kao i velikih prirodnih katastrofa (sa i bez odgovornog ljudskog faktora), ova tema postaje predmet i šireg interesovanja naučne i stručne javnosti.

Imajući napred pomenuto u vidu, ovaj rad ima za cilj da analizira različita shvatanja pojma žrtve sa stanovišta širine obuhvatanja različitih žrtava i različitih oblika viktimizacije, kao i konsekvence koje ta shvatanja imaju ili mogu imati na: priznavanje pravnog statusa i ostvarivanje prava žrtava, ukupan nivo zaštite i pomoći koju žrtve uživaju i odnos stručnjaka različitog profila, nevladinih organizacija, medija i institucija prema različitim kategorijama žrtava. Uz to, cilj rada je i identifikovanje faktora koji utiču na selektivno prepoznavanje žrtava i dolaženje do predloga načina prevazilaženja negativnih posledica selektivnog društvenog prepoznavanja i priznanja osoba kojima je potrebna pomoć zbog posledica određenih ponašanja ili događaja.

Moguća određenja pojma žrtva

Postoje različita određenja pojma žrtve, pri čemu su za temu ovog rada posebno značajna sledeća: jezičko, lično, društveno, pravno i naučno.

Jezičko određenje pojma žrtve

U jezičkom smislu, pod žrtvom je nekada podrazumevano živo biće koje se žrtvuje božanstvu ili u religioznom obredu, pri čemu to prvobitno značenje nije uključivalo nužno osećanje bola i patnje ubijene osobe (Van Dijk, 2009; Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika, 2010).¹ U savremenom jeziku, pak, reč žrtva ima više značenja. Termin žrtva se koristi za označavanje osoba koje su povređene, ubijene ili oštećene kao posledica kriminaliteta, rata, prirodnih katastrofa i bolesti, u vezi sa obredima žrtvovanja, kao i u smislu "dobrovoljnog odricanja, nesebičnog davanja, i samopožrtvovanja" (Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika, 2010:443), odnosno "vršenja dela u korist nekoga ili nepravednog ispaštanja" (Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika, 1967:47). Može se primetiti da je savremeno jezičko određenje pojma žrtve veoma široko, i da, pored žrtava kriminaliteta, obuhvata i žrtve drugih vrsta stradanja. Reč žrtva je u većini jezika ženskog roda, što neki autori objašnjavaju time da su žene češće bile žrtvovane nego muškarci (Walklate, 2002).

Zanimljivo je, međutim, da ređe korišćeni termin u srpskom jeziku – stradalnik, odnosno stradalnica, mnogo bolje odražava preovlađujuće savremeno značenje reči žrtva, i ima i ženski i muški rod. Tako, Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika (1967:12), pod odrednicama *stradalnik* i *stradalnica* navodi sledeće: „onaj koji strada ili je stradao, patnik, nevoljnik“, odnosno „ona koja strada, patnica, nesrećnica“. Stradanje se pak određuje preko odrednice *stradati* koja znači „podnositi nevolju zbog kakve bolesti, nesreće i sl., patiti, trpeti, propasti, biti uništen, poginuti.“

¹ Na primer, pod odrednicom *žrtva* u Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika (1967:47), pod broj 1. navodi se značenje koje se odnosi na „ono što se prinosi kao dar nekom božanstvu u znak zahvalnosti ili u cilju pridobijanja milosti toga božanstva“ i „čin žrtvovanja, prinošenja žrtve“. Kao primer za ovo drugo navodi se sledeće: „Dok deva moli: Babo, babo... Bes vojvoda ne osvrće se. Kad molitvu pred žrtvu svrše..ko jagnje dignu je na oltar“.

Lično određenje pojma žrtva

Lično određenje pojma žrtva odnosi se na određenje same osobe koja je povređena ili oštećena. Takva osoba može sebe definisati kao žrtvu, ali isto tako može odbijati da sebe identifikuje na taj način.

Povređena osoba koja sebe smatra žrtvom može imati dvojak odnos u pogledu društvenog i/ili pravnog priznanja statusa žrtve. Ona može sebe smatrati viktimiziranom i zalagati se za ostvarenje statusa žrtve, očekujući da će tako zadovoljiti potrebe nastale viktimizacijom i ostvariti svoja prava i/ili pravdu. Pri tome, njeno samoprepoznavanje kao žrtve može biti pod uticajem i u skladu sa širim društvenim prepoznavanjem na taj način, ali može isto tako biti i nezavisno, pa čak i suprotno tome kako je drugi definišu.

Na drugoj strani, dešava se da žrtva sebe smatra povređenom ali ne želi priznanje statusa žrtve. Razlozi za to mogu biti različiti, ali su najčešće povezani sa njenom ocenom da bi imala više štete nego koristi od toga, sa stereotipima koji se vezuju za pojam žrtve (pasivnost, bespomoćnost), kao i sa rodnim, rasnim, etničkim i klasnim identitetima. Na primer, muškarci često smatraju da identifikovanjem sa žrtvom, posebno žrtvom trgovine ljudima i seksualnih delikata, prihvataju ženski rodni identitet; siromašni, crnci i Romi ne žele da traže priznanje statusa žrtve, jer ne veruju da će ga dobiti zbog stereotipa kriminalca koji se obično vezuje za njihovu rasnu, etničku i klasnu pripadnost i koji čini da se ne smatraju pravom žrtvom (Spalek, 2006).

Najzad, oštećena osoba može odbiti da sebe smatra žrtvom, jer ono što joj se dešava ne prepoznaje kao viktimizaciju. Ovakav odnos prema sopstvenoj viktimizaciji posebno je izražen među žrtvama nasilja u porodici, žrtvama korporativnog kriminaliteta, kao i među ilegalnim migrantima, žrtvama trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi.

Društveno određenje pojma žrtva

Poznati italijanski viktimolog Emilio Viano je još 1989.godine uočio postojanje četiri faze u procesu društvenog priznanja statusa žrtve (Viano, 1989). Ovaj proces počinje sa pretrpljenom štetom, povredom, odnosno patnjom, i to je ujedno i prva faza procesa. Druga faza je lično prepoznavanje viktimizacije i viđenje sebe kao žrtve. Treća faza je traženje priznanja statusa i uloge žrtve od drugih, a četvrta je dobijanje društvenog priznanja i podrške.

Pomoć i priznanje statusa žrtve se najčešće traži od bliskih lica, lekara, sveštenika, nevladinih organizacija i sl. (neformalno priznanje), odnosno od policije i drugih državnih organa od čijeg priznanja zavisi ostvarenje određenih prava i pravde (formalno priznanje).

Sama činjenica da je neko povređen ili oštećen obično nije dovoljna da bude smatran žrtvom. Dobijanje društvenog priznanja statusa žrtve, odnosno realizacija određenih prava i dobijanje pomoći i zaštite, zavisi od mnogih faktora. Na njega utiču širi istorijski, društveni i kulturni procesi i odnosi tih procesa prema ljudskim radnjama, poput kriminaliteta, masovnih stradanja, rata i sl. Na društveno priznanje statusa žrtve utiču odnosi moći u društvu (Elias, 1986). Društvene konstrukcije pojma žrtve su pod uticajem pravnog i političkog određenja pojma žrtve, kao i odnosa moći među polovima. Ova određenja se dalje prenose na moralna shvatanja, medije, institucionalne vrednosti, javno mnjenje i svakodnevno ponašanje. S tim u vezi je i uticaj predrasuda i stereotipa na nepriznavanje ili selektivno priznavanje statusa žrtve.

Pri tome, treba uočiti razliku između društvene vidljivosti žrtve i njenog društvenog priznanja, u smislu omogućavanja realizacije različitih prava. Na primer, slično kao i u drugim zemljama, nevladine organizacije u Srbiji su, svojim aktivnostima i uz pomoć medija, uspele da znatno podignu vidljivost žrtava, posebno žrtava nasilja u porodici i trgovine ljudima. To, kao i zahtevi iz ratifikovanih međunarodnih dokumenata, uticalo je da političari i druge osobe na poziciji moći, pod pritiskom obećavaju ili stvaraju pogrešnu sliku da žrtve mogu da očekuju mnogo. Međutim, oni nisu stvorili odgovarajuću infrastrukturu i sredstva da odgovore na zahteve žrtava koje su to shvatile ozbiljno.² To, uprkos stvorenoj potrebi i očekivanjima, dovodi do nepriznavanja društvenog statusa žrtve i ima za rezultat nepoverenje žrtve u državu, negativne posledice na njen oporavak, kao i njenu dodatnu viktimizaciju (Nikolić-Ristanović, 2011).

Pravno određenje pojma žrtve

Pravno određenje pojma žrtva prvenstveno se vezuje za odredbe sadržane u nacionalnim zakonima i njihovu primenu u praksi.

Nacionalna zakonodavstva pod žrtvom (kod nas se koristi termin oštećeni) uglavnom podrazumevaju fizička i pravna lica, neposredno i posredno

---

² Ovu pojavu uočio je još 1989. godine poznati italijanski viktimolog Emilio Viano (Viano, 1989).

oštećena ponašanjima propisanim kao krivična dela. Za razliku od neposredno oštećenih, posredno oštećeni imaju sasvim ograničena prava, koja proističu iz prava neposrednih žrtava i to samo kao pravni sledbenici ukoliko neposredne žrtve nisu žive. Međutim, uprkos pravnom priznanju koje pod određenim uslovima mogu dobiti, posredno oštećena lica nisu društveno prepoznata kao žrtve što ima negativne posledice na dobijanje pomoći i zaštite i odnos institucija i medija prema njima³.

Pored opšteg određenja pojma žrtve, odnosno oštećenog, postoje i konkretnija određenja koja su sadržana u inkriminacijama pojedinih krivičnih dela i koja su obično prepoznatljivija u smislu stvaranja osnove za ostvarenje određenih prava, poput zaštite, usluga službi za žrtve i sl. Međutim, ta određenja su selektivna i vezana za ocenu elite na vlasti, odnosno onih koji imaju moć, o tome kome će dati zakonski status žrtve i na osnovu kojih kriterijuma (Miers, navedeno prema Mawby, Walklate, 1994). Tako, na primer, žrtve nasilja u porodici su tek od nedavno dobile zakonsko priznanje. Iako je ovaj oblik nasilja oduvek bio široko rasprostranjen i mogao da bude gonjen i na osnovu inkriminacija drugih nasilnih krivičnih dela, njegove žrtve su postale zakonski priznate i vidljive tek nakon što je poslednjih decenija (kod nas 2002. godine) nasilje u porodici postalo krivično delo. Osim toga, kao što je već pomenuto, važno ograničenje zakonskog određenja je njegova vezanost za osobe koje se pojavljuju u krivičnom postupku, dok su u postupku i/ili ukoliko ispunjavaju određene uslove (na primer, za ulazak u program za zaštitu svedoka, za određivanje zaštitne mere). A krivični postupak stavlja na prvo mesto okrivljenog i kontrolu kriminaliteta, na račun odgovora na potrebe žrtava (Landau, 2006).

Ipak, ako se krivični zakoni posmatraju u celini, krug osoba kojima oni priznaju status žrtve dosta je širok i daleko prevazilazi žrtve konvencionalnog kriminaliteta. Savremeni krivični zakoni inkriminišu čitav niz krivičnih dela, uključujući žrtve kriminaliteta belog okovratnika, žrtve rodno baziranog nasilja, genocida, zločina protiv čovečnosti, ratnih zločina, terorizma i organizovanog kriminaliteta.

Međutim, s obzirom na velike razlike u otkrivanju i krivičnom gonjenju različitih vrsta kriminaliteta, iz perspektive prakse se dobija znatno uža slika žrtava koje zaista dobijaju pravno priznanje. Naime, status žrtve se u praksi pravno priznaje prvenstveno žrtvama konvencionalnog kriminaliteta koji se najviše otkriva i najčešće dovodi do sankcija (imovinski i tradicionalni nasilnički krimi-

---

³ Više o tome videti u Nikolić-Ristanović, 2004.

nalitet). To praktično znači da je slika koja se dobija analizom podataka o osudama za krivična dela obrnuta od one koju bismo očekivali imajući u vidu prevladajuću medijsku vidljivost žrtava nasilja u porodici, trgovine ljudima i nasilja nad decom – dakle dela koja daleko ređe dospevaju do krivičnog postupka, a još ređe dolazi do osuda izvršilaca, naknade štete žrtvama i sl.

Samim tim jasno je da se status žrtve u praksi ređe formalno priznaje žrtvama ponašanja koja su propisana kao krivična dela, a čiji status je devalviran zbog retkog okrivljanja dela, nesankcionisanja ili neadekvatnog sankcionisanja izvršilaca (Elias, 1986). To su: žrtve silovanja i drugih seksualnih krivičnih dela; žrtve nasilja u porodici, trgovine ljudima, nasilja na radnom mestu i nesreća na radu koje su posledica neprimenjivanja obaveza o zaštiti na radu; žrtve korupcije i korporacijskog kriminaliteta, žrtve države, uključujući žrtve rata i žrtve zloupotreba krivičnog pravnog sistema i zatvorenici kao žrtve.

U celini gledano, ogroman broj žrtava koje traže formalno priznanje statusa žrtve kroz obraćanje krivičnom pravnom sistemu, uključujući i žrtve onih krivičnih dela koja se u većoj meri prijavljuju, često ostaje van pravnog sistema i taj status nikada ne dobije. Štaviše, još veći broj žrtava iz različitih razloga taj status i ne traži, odnosno ne prijavljuje krivično delo i ne želi da učestvuje u krivičnom postupku.⁴ Na drugoj strani, pak, sve žrtve, bez obzira da li prijave krivično delo i nezavisno od rezultata krivičnog postupka, imaju potrebe za informacijama, zaštitom, naknadom štete i drugim oblicima pomoći i podrške (Goodey, 2005). Zbog toga se opravdano postavlja pitanje ima li smisla vezivati pojam žrtve za njen (krivično) pravni status.

---

⁴ Prema podacima koje navodi Goodey (2005), u UK se samo polovina kriminaliteta prijavljuje policiji, a samo 5% ukupnog kriminaliteta biva procesuirano. Jedno novije istraživanje sprovedeno u zemljama Zapadnog Balkana, uključujući i Srbiju, pokazalo je da se prijavljivanje krivičnih dela policiji kreće od 1,5% za traženje mita, preko 44,1% za telesne povrede i pretnje, do 76,3% za krađu kola (UNODC, 2011). Takođe, istraživanje nasilja u porodici u Vojvodini, sprovedeno 2009. godine od strane Viktimološkog društva Srbije, pokazalo je da je samo 23,2% žrtava prijavilo nasilje policiji, a u samo 9,9 % je vođen krivični postupak (Ćopić, Nikolić-Ristanović, Petrović, 2010).

Određenje žrtve u međunarodnim dokumentima

Među međunarodnim dokumentima o pravima žrtava kriminaliteta, naj-inkluzivnije je shvatanje sadržano u Deklaraciji Ujedinjenih Nacija o osnovnim principima pravde u vezi sa žrtvama kriminalnih radnji i žrtvama zloupotrebe moći, koja je doneta 1985.godine. Ova Deklaracija pod žrtvom podrazumeva kako žrtve krivičnih dela tako i žrtve kršenja ljudskih prava koja nisu propisana kao krivična dela (žrtve zloupotrebe moći) i to nezavisno od toga da li je izvršilac poznat, uhvaćen, optužen ili osuđen, nezavisno od porodičnog odnosa žrtve i izvršioca, kao i bilo kog svojstva žrtve. Pod žrtvom se podrazumevaju neposredno i posredno, individualno i kolektivno povređeni ili oštećeni, kao i osobe koje su povređene pomažući žrtvi ili sprečavajući viktimizaciju.

Po svojoj širini, definiciji iz Deklaracije o principima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe moći, veoma je slična definicija Svetskog viktimološkog društva sadržana u predlogu Konvencije o pravdi i podršci žrtvama krivičnih dela i zloupotrebe moći, za čije usvajanje se ova organizacija zalaže u Ujedinjenim Nacijama. Jedina razlika je, zapravo, u tome što predlog Konvencije posebno naglašava da su pojmom žrtve obuhvaćene i žrtve terorizma i trgovine ljudima.⁵

Kada se govori o najširim definicijama pojma žrtve, treba pomenuti i definicije u dokumentima organizacija poput Međunarodnog crvenog krsta i crvenog polumeseca, Međunarodne organizacije rada i Svetske zdravstvene organizacije, koje se bave žrtvama prirodnih katastrofa i drugih urgentnih situacija, vezano za potrebu humanitarne pomoći i zaštite od kršenja ljudskih prava.

Ostali međunarodni dokumenti o pravima žrtava pod žrtvom podrazumevaju fizička lica, neposredno i posredno oštećena samo ponašanjima propisanim kao krivična dela. Ovi međunarodni dokumenti se razlikuju po tome da li pod žrtvom podrazumevaju svaku osobu oštećenu krivičnim delom ili samo žrtve krivičnih dela koje su delo prijavile državnim organima. Tako, na primer, Preporuka 8 Saveta Evrope o pomoći žrtvama kriminaliteta iz 2006. godine pod žrtvama podrazumeva direktne i indirektne žrtve krivičnih dela nezavisno od toga da li su prijavile delo.⁶ Slično shvatanje pojma žrtve pri-

---

⁵ Tekst predloga se može naći na <http://www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-research-groups/intervict/undeclaration/convention.pdf>, stranici pristupljeno 6. 11. 2011

⁶ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&Site=CM>, stranici pristupljeno 6. 11. 2011

hvata i asocijacija evropskih službi za pomoć žrtvama kriminaliteta – Evropska pomoć žrtvama.

Na drugoj strani, međutim, ključni dokumenti o žrtvama koje je donela Evropska unija (Okvirna odluka EU o položaju žrtava u krivičnom postupku, Mapa puta o pravima žrtava u EU i Direktiva EU za podršku žrtvama kriminaliteta) pod žrtvom prevashodno podrazumevaju žrtve u krivičnom postupku, odnosno one koje su prijavile krivično delo. Time je EU praktično prihvatila najuži pravni pojam žrtve, koji se dobrim delom podudara sa pojmom koji je prihvaćen u nacionalnim zakonodavstvima većine zemalja u Evropi, ali i van nje. Uprkos velikom značaju koji ovi dokumenti imaju za poboljšanje položaja žrtava u EU, to ima za posledicu njihovo ograničeno bavljenje pravima žrtava, posebno pravom na pomoć i zaštitu. Naime, s obzirom da relativno mali broj žrtava prijavljuje krivična dela kojima su oštećene, dobar deo žrtava ustvari ostaje neobuhvaćen zahtevima koje ovi međunarodni dokumenti postavljaju državama – članicama Evropske Unije u pogledu poštovanja prava žrtava. Drugim rečima, ovi međunarodni dokumenti, budući vezani za pravni pojam žrtve, imaju sasvim ograničeni značaj za pristup pomoći i zaštitu ogromnog broja žrtava koje nikada ne dođu do krivičnog pravnog sistema.⁷

Definicije žrtve i iskrivljavanje slike o povređujućim ponašanjima

Kao što pokazuje napred izloženi pregled različitih određenja pojma žrtve, definicije žrtava mogu da iskrive sliku povređujućih ponašanja tako što isključe deo žrtava ili ih učine nevidljivim, a daju prioritet, odnosno neadekvatno veliki značaj drugim žrtvama. Mediji, političari, institucije, žrtvina najbliža okolina i drugi koji dolaze u kontakt sa žrtvom, akteri su procesa u kome se osoba koja je povređena prepoznaje ili ne prepoznaje kao žrtva.

Na društveno shvatanje žrtava posebno utiču mediji, koji su istovremeno obično i prenosioci političkih poruka. Medijska slika obično ne odgovara stvarnoj rasprostranjenosti žrtava pojedinih oblika stradanja. Tako, na primer, mediji, u trci za senzacionalizmom, ali i služeći interesima moćnih, konstru-

⁷ Slično mišljenje izneo je David McKenna, predsednik Evropske pomoći žrtava, na konferenciji „Žrtve kriminaliteta u Evropskoj uniji: post-Lisabonska pravna agenda“ koja je 9-10. juna 2011 održana u Trieru, Nemačka (prikaz ove konferencije objavljen je u ovom broju Temide). On je tom prilikom istakao da treba prestati sa pričama o žrtvama na sudu jer samo mali broj žrtava dođe na sud.

išu pojam žrtve u čijem fokusu su žrtve kriminalnih ponašanja koja društvu u celini nanose manje štete od mnogih drugih kojima se mediji ne bave. Tako, na primer, mediji su preokupirani bavljenjem žrtvama ubistava, dok pretežno zanemaruju žrtve stradale/ubijene u saobraćajnim nesrećama, od bolesti i nesreća na radu i od zagađenja životne sredine (kriminalitet belog okovratnika, korporativni kriminalitet). Ovih drugih žrtava je daleko više, a ukupna šteta od njihove viktimizacije je mnogo veća za društvo. Uz to, njihova viktimizacija se mnogo lakše može predvideti i sprečiti preuzimanjem sistematskih preventivnih mera, nego viktimizacija ubistvom (Elias, 1986). Ipak, ovi oblici viktimizacije, budući da ih neposredno vrše ili su za njih posredno odgovorni oni koji imaju moć, uglavnom ostaju nevidljivi, neprijavljeni i neprocesuirani, pa samim tim i društveno neprepoznati kao stradanja koja imaju za posledicu ogroman broj žrtava i veoma teške i dugoročne posledice.

Proces selektivnog prepoznavanja žrtve poznati norveški kriminolog Nils Cristie razmatrao je baveći se konceptom idealne žrtve, odnosno žrtve koja se najlakše priznaje i koja je najprisutnija u medijima. Nils Cristie je definisao „idealnu“ žrtvu kao „osobu ili kategoriju osoba koja – kada je pogođena kriminalnim ponašanjem – lakše dobija potpun i legitiman status žrtve“ (Cristie, 1986:18). Idealna žrtva je dobra, slaba i nevina, i kao takva suprotna od idealnog izvršioca koji je zao, jak, okrutan. Tipične idealne žrtve su deca i stare osobe, a, pod određenim okolnostima, i žene.

Međutim, Cristie (1986) odlično primećuje da, da bi osoba koja ispunjava pomenute kriterijume zaista bila priznata kao žrtva i dobila odgovarajuću pomoć, potrebno je i da ima određenu poziciju moći koja joj omogućava da govori i izvrši društveni pritisak. Tu moć žrtve često dobijaju posredno, putem zainteresovanosti medija, političara ili organizacija za prava žrtava da u njihovo ime zahtevaju ostvarenje njihovih prava. Dobar primer za to su deca žrtve nasilja, koja su, iako i ranije smatrana idealnom žrtvom, tek od nedavno, zahvaljujući medijskoj pažnji i zalaganju nevladinih organizacija, počela da dobijaju adekvatnije oblike pomoći. Takođe, ženama žrtvama ratnog silovanja u Bosni i Hercegovini priznat je status civilnih žrtava rata tek nakon medijske pažnje koju su njihovi problemi dobili nakon prikazivanja filma Grbavica.⁸

---

⁸ Hopkins, V. "Angelina Jolie touched our souls' – Bosnia's rape victims have their say", <http://www.guardian.co.uk/film/filmblog/2011/dec/15/angelina-jolie-bosnia-rape-victims>, stranici pristupljeno 19. 2. 2012.

Međutim, kao što smo već pomenuli, zalaganje za prava nekih idealnih žrtava često se ograničava na povećanje njihove društvene vidljivosti, dok one i dalje retko dobijaju pravni status žrtve i efikasnu pomoć i zaštitu. Deca i žene - žrtve nasilja u porodici u savremenoj Srbiji, kao i žene silovane u ratu na prostoru bivše Jugoslavije 1990-tih godina su dobri primeri takvih idealnih žrtava. Ovo nije neobično s obzirom da upravo idealne žrtve jesu osnovni mehanizam političke upotrebe žrtava. Kako ističe Spalek, „političari posebno obraćaju pažnju na 'idealne' žrtve jer artikulacija njihovih iskustva služi kao način promovisanja politike 'reda i zakona' koja vodi pooštavanju kaznene politike prema izvršiocima“ (Spalek, 2006:27)

Žrtve koje ne ispunjavaju uslove da budu smatrane „idealnom“ (pravom, dobrom) žrtvom su žrtve za koje se smatra da su zaslužile viktimizaciju i zato se misli da ne zaslužuju status žrtve i pomoć. Takve žrtve se smatraju „lošim“, „bezvrednim“, „krivim“ ili na drugi način neadekvatnim žrtvama. One se stoga smatraju manje žrtvama od „idealne“ žrtve ili im se u potpunosti negira status žrtve. Na primer, status žrtve se obično ne priznaje žrtvama nasilja u porodici koje su ubile ili na drugi način povredile nasilnog partnera. Slično je i sa narkomanima i izvršiocima krivičnih dela kao žrtvama, kao i sa žrtvama u ratnom sukobu koje pripadaju naciji koja se smatra odgovornijom od druge strane za izvršene zločine (na primer, nemačke žrtve u I i II svetskom ratu ili srpske žrtve u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije 1990-tih godina). Najzad, žrtve kriminaliteta koji vrše osobe na poziciji moći, poput korporativnog kriminaliteta, takođe se često okrivljavaju i ne smatraju se „pravim“, odnosno „idealnim“ žrtvama. Na primer, radnici koji su povređeni zbog nepreduzimanja mera zaštite na radu se okrivljavaju da nisu poštovali mere bezbednosti, na radu (Croall, 2007).

Status žrtve se često negira etnički marginalizovanim grupama, poput Roma, učesnicima ratova i uopšte muškarcima, posebno ukoliko su snažni i krupni pa se veruje da su mogli da se zaštite. S obzirom da ne odgovaraju slici idealne žrtve, ove osobe obično ne bivaju prepoznate kao žrtve i imaju teškoće da ostvare prava koja bi im inače po tom osnovu pripadala.

Najzad, jedan deo oštećenih osoba nije prepoznat kao žrtva jer postoji uvreženo shvatanje da je njihova viktimizacija očekivano normalno ponašanje u datom vremenu i prostoru. Te žrtve se smatraju legitimnim žrtvama i njihova viktimizacija se smatra opravdanom (Landau, 2006). Takav je slučaj, na primer, sa decom čije fizičko kažnjavanje u porodici se još uvek u velikoj meri smatra normalnim ponašanjem. Slično je i sa ženama silovanim u braku,

koje su do nedavno, sve dok silovanje u braku nije inkriminisano krivičnim zakonom, smatrane legitimnim žrtvama, a trpljenje silovanja njihovom bračnom dužnošću. Međutim, sve osobe koje trpe posledice štetnih ponašanja jesu stvarne žrtve, i nezavisno od toga da li se smatraju „idealnim“, „krivim“ ili legitimnim, sve one imaju potrebe za pomoći i zaštitom.

Hijerarhija žrtava: vrednije, važnije, vidljivije?

Često se jednim žrtvama daje primat nad drugima, bilo da se radi o njihovoj većoj društvenoj vidljivosti, o pravnom priznanju njihovog statusa ili o lakšem pristupu pomoći i zaštiti. Brojni su primeri pravljenja hijerarhije među žrtvama. Jedne žrtve su društveno vidljive a druge ne, neke žrtve su društveno i/ili pravno priznate, delimično (selektivno) priznate ili potpuno nepriznate kao žrtve.

Primera pravljenja hijerarhije među žrtvama ima posebno puno vezano za žrtve rata. Tokom rata, obično se hijerarhija pravi između sopstvenih žrtava i žrtava neprijateljske strane, tako da se prenaplašava viktimizacija sopstvene strane, a minimizuje ili potpuno poriče viktimizacije neprijateljske. Pravljenje hijerarhije među žrtvama prisutno je i na nivou međunarodne zajednice, koja daje veću važnost žrtvama koje pripadaju određenim narodima, a manju drugima, rukovodeći se pri tome, ne interesima žrtava, već političkim interesima velikih sila. Takva je situacija bila sa nepriznavanjem srpskih žrtava tokom ratova na teritoriji bivše Jugoslavije 1990-tih. godina, kao i sa nevidljivim žrtvama II svetskog rata: deca iz Istočne Evrope – žrtve otmica i germanizacije, civilne žrtve rata u Rusiji, Nemci – žrtve tzv. eutanazija projekta u Nemačkoj i zločina počinjenih od strane oslobodilaca (Sereny, 2000).

Hijerarhija žrtava svojstvena je i tzv. humanitarnim intervencijama i ratu protiv terorizma, koja se očituje u potpunom ignorisanju žrtava intervencija zapadnih zemalja u Srbiji, Avganistanu i Iraku. Najzad, jedna od najupečatljivijih hijerarhija žrtava jeste ona koja sprečava priznanje žrtava zločina izvršenih od strane velikih sila, istovremeno etiketirajući kao pristalicu diktatorskih režima ili teroristu, odnosno u slučaju kritike zločina koje čini Izrael, antisemitu, svakoga ko pokuša da skrene pažnju na te zločine (Butler, 2004). U ovoj političkoj instrumentalizaciji nekada učestvuju i same žrtve. Dobar primer za to je nedavno suprotstavljanje Jevreja podizanju spomen-krsta i priznanju

stradanja nemačkih žrtava u II svetskom ratu u Srbiji i debata koja se vodila u vezi toga⁹.

U ratnom i posleratnom periodu se pojavljuje i hijerarhija u odnosu između žrtava kriminaliteta i žrtava rata. Najpre, žrtve rata bivaju vidljivije od žrtava kriminaliteta, da bi vremenom pažnja društva počela sve više da se okreće žrtvama kriminaliteta. Tako, na primer, u odnosu na žrtve (pojedinih oblika) kriminaliteta, žrtve rata u Srbiji su daleko nevidljivije i mnogo ređe i, društveno i pravno, prepoznate kao žrtve. Pri tome, žrtve ratnih zločina su vidljivije i priznatije u odnosu na druge žrtve rata, pri čemu se njihova vidljivost i prava vezuju uglavnom samo za krivični postupak i svedočenje. S druge strane, druge žrtve rata, na primer izbeglice i civilne žrtve rata, kao i žrtve ratnih zločina za koje se ne vodi krivični postupak, manje su vidljive, imaju probleme u priznavanju pravnog statusa žrtve rata i sa njim povezanih prava i u širem društvenom smislu su pretežno nepriznate kao žrtve. Slična situacija je i sa učesnicima ratova i optuženima za ratne zločine kao žrtvama (Radmanović, 2011), kao i sa žrtvama kršenja ljudskih prava u Srbiji. Za ovo poslednje, dobar primer je nepriznavanje prava na naknadu štete žrtvama koje su bile u logorima u Srbiji 1990-tih¹⁰.

Hijerarhija žrtava prisutna je i među žrtvama različitih vrsta kriminaliteta, nezavisno od rata. Jedan od upečatljivijih primera, u tom smislu, bilo je reagovanje predstavnika Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije na slučaj nasilja u porodici koji se 2011. godine dogodio u Ledincima, u kome je ubijena žrtva (otac nasilnika). Takođe, prilikom intervencije, jedan policajac je ubijen a drugi teško ranjen. U reagovanjima predstavnika MUP, uključujući i samog ministra, dominiralo je isticanje u prvi plan ubistva i ranjavanja policajaca, kao zločina protiv države, dok je ubijena žrtva nasilja stavljena u sporedan plan.¹¹ Ovu

⁹ Radović, N. Završimo Drugi svetski rat, *Danas*, 19.7.2011 dostupno na: http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/zavrsimo_drugi_svetski_rat.46.html?news_id=219719, stranici pristupljeno 5.2.2012.; Žiletić, Z. Predsednik Jevrejskih opština Aleksandar Nećak u ulozi skadarske vile, *Danas*, 8.8.2011 dostupno na: http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/predsednik_jevrejskih_opstina_aleksandar_necak_u_uloz_i_ska-darske_vile.46.html?news_id=221010, stranici pristupljeno 5. 2. 2012.

¹⁰ Sud ne priznaje pravo na obeštećenje logorašima iz Šljivovice i Mitrovog Polja, saopštenje Fonda za humanitarno pravo, <http://www.hlc-rdc.org/?cat=242>, stranici pristupljeno 23. 2. 2012.

¹¹ „Ministar unutrašnjih poslova Srbije Ivica Dačić izjavio je u nedelju povodom ubistva jednog i ranjavanja drugog policajca u Ledincima, da svaki napad na policiju mora

izjavu preneli su svi mediji, tako da je njen uticaj na nesrazmerno veću vidljivost policajaca kao žrtava u odnosu na žrtvu nasilja u porodice, sasvim evidentan.

U svim navedenim primerima se može uočiti uticaj odnosa moći u društvu i politike na selektivno priznanje i hijerarhizaciju žrtava.

Najzad, među nedovoljno vidljivim i selektivno prepoznatim žrtvama istaknuto mesto imaju i žrtve elementarnih nepogoda. Za njih je karakteristično ograničeno, kratkoročno i stihijsko prepoznavanje i nedovoljno razumevanje potreba. Veliki deo ovih žrtava ostaje nevidljiv i bez ikakve pomoći, posebno u siromašnijim i slabije organizovanim zemljama, odnosno oblastima. Međutim, odsustvo adekvatnih i sistematičnih programa psihosocijalne podrške veoma su rasprostranjeni čak i u veoma bogatim zemljama poput Japana (Kirchhof, Morosawa, 2009).

Pri tome broj žrtava elementarnih nepogoda je veliki, viktimizacija ozbiljna, a podložnost drugim vrstama viktimizacija, uključujući kriminalnu (na primer, rizik od trgovine decom koja su ostala siročići ili povećan rizik od pljački) pojačana.

Međutim, upravo činjenica da treba pomoći velikom broju žrtava za kratko vreme utiče na selektivnost u pružanju čak i najosnovnije, humanitarne pomoći. Ipak, odnosi moći, pre svega politika i strukturalne nejednakosti, veoma često stoje iza selektivnosti, kako u preduzimanju mera prevencije tako i u pružanju pomoći, ovim žrtvama. Dobar primer za to je, na primer, nepreduzimanje adekvatnih mera za rano upozoravanje na opasnost od cunamija u siromašnijim zemljama, odnosno oblastima, kao i neadekvatne mere pre-

---

da naiđe na žestok odgovor policije i države i da bi napad na službeno lice trebalo da bude tretiran kao jedno od najtežih krivičnih dela... „Mislim da je krajnje vreme da svi izvučemo pouke iz ovoga što se dešava, a to je da niko nema pravo da podigne ruku na policiju. Ko podigne ruku na policiju, u smislu napada vatrenim oružjem, sigurno da mora da naiđe na žestok odgovor policije i države“, rekao je Dačić i izrazio najdublje saučešće porodici ubijenog policajca... „Ovoga puta nije bila intervencija koja se mogla smatrati visokorizičnom, ali i u takvoj jednoj intervenciji došlo je do gubitka ljudskog života, života policajca“, rekao je Dačić. On je kazao i da je poginuli policajac imao troje dece, da njegova supruga ne radi i da je „malo reći da država danas treba da brine o njegovoj deci“. „Takvi izazovi koji se postavljaju pred policiju sigurno će dobiti jedan žestok odgovor od strane policije i zato bih zamolio i sve one koji se „bave ljudskim pravima“ da imaju isto reagovanje kada je u pitanju život policajca u odnosu na neke druge slučajeve kada dolazi do eventualnog prekoračenja ovlašćenja od strane policije“, rekao je Dačić. (Dačić: Žestok odgovor na napade na policiju, Nedelja, 30. Oktobar, 2011. Agencija TANJUG).

vencije i pomoći oblastima u kojima živi siromašno i na druge načine marginalizovano stanovništvo (na primer, slučaj Nju Orleansa nakon udara uragana Katrina 2005. godine¹²). U Srbiji se takođe može govoriti o nejednakom pristupu pomoći različitih oblasti i različitih slojeva stanovništva vezano za razne prirodne katastrofe.

Ka holističkom i inkluzivnom pristupu shvatanju žrtve

Raskorak između krivično-pravnog priznanja malog broja žrtava i ogromnog broja žrtava, koje nikada ne dobiju pravni status žrtve, u osnovi odslikava tenziju koja prati ceo razvoj viktimologije. Tenzija koja postoji između pravnog i šireg društvenog shvatanja žrtve se može dovesti u vezu i sa postojanjem dve ključne ideologije koje su oblikovale pokret za prava žrtava od samog njegovog nastanka sredinom 1960-tih godina do danas (Elias, 1993; Goodey, 2005; Spalek, 2006). Na jednoj strani je instrumentalna i retribucijska ideologija, za koju je briga o žrtvama samo instrument borbe protiv kriminaliteta (retorika „reda i mira“). Drugim rečima, briga o žrtvama se svodi na brigu o žrtvama koje se pojavljuju u krivičnom postupku, a prava žrtava se, pre svega, vezuju za kažnjavanje izvršioca. Ideologija socijalne zaštite, pak, vodi računa o potrebama i interesima žrtava nezavisno od toga da li se one pojavljuju u krivičnom postupku ili ne (Šeparović, 1985). Retribucijska ideologija se vezuje za konzervativne političke struje, dok je ideologija socijalne zaštite svojstvena progresivnim delovima pokreta za prava žrtve, poput ženskog pokreta i pokreta za prava dece.

Dominacija jednog ili drugog na različite načine uticala je na razvoj prava žrtava u različitim zemljama. Zaokupljenost pravima žrtava uz njihovo stavljanje u funkciju borbe protiv kriminaliteta, pre nego potreba i interesa samih žrtava, posebno je došla do izražaja u novije vreme vezano za žrtve trgovine ljudima (Goodey, 2004; Nikolić-Ristanović, 2010).¹³

¹² <http://www.troublethewaterfilm.com/>, pristupljeno 23. 2. 2012.

¹³ Na žalost, od 1980-tih godina, sa novom ekspanzijom neoliberalizma i konzervativizma, a posebno nakon masovnih viktimizacija u oružanim sukobima i u terorističkim napadima u SAD i Evropi početkom 2000-tih, instrumentalizacija žrtava i ograničavanje ljudskih prava okrivljenih, ali i svih ostalih građana, sa ciljem kontrole kriminaliteta, postaju globalni trend.

Imajući u vidu konsekvence selektivnog uključivanja, odnosno isključivanja osoba koje trpe posledice povređujućih ponašanja iz pojma žrtve, čini se neophodnim razmatranje obuhvatnog i inkluzivnog pojma žrtve, koji bi obuhvatio sve osobe koje su na bilo koji način povređene ili ugrožene kriminalitetom (bez obzira da li su ga prijavile i da li se u vezi njega vodi krivični postupak), ratom ili drugim oblikom stradanja, a kojima je potrebna pomoć. Drugim rečima, čini se sasvim osnovanim ozbiljno razmatranje prihvatanja i promovisanja najšireg pojma žrtve, koji je još na samim počecima razvoja viktimologije predlagao jedan od njenih pionira, Benjamin Mendelsohn (1956). Ovaj pojam bi trebalo da obuhvati žrtve svih oblika kriminaliteta, uključujući kriminalitet elita na vlasti, države, korporacija, diskriminacije i kršenja ljudskih prava, sve žrtve rata, kao i žrtve elementarnih nepogoda i sličnih događaja. „Nova viktimologija“, za koju se još 1980-tih godina zalagao Elias, bi, obuhvatajući sve ili što je moguće više žrtava, mogla postati (primenjena) nauka vođena, ne interesima reda i zakona i dnevne politike, već progresivnim demokratskim ciljevima i društvenom promenom. (Elias, 1986).

Neka novija istraživanja i praktične inicijative, čini se, potvrđuju ispravnost ovog puta. Holandski viktimolog mlađe generacije Pemberton (2010), na primer, na osnovu rezultata svojih istraživanja, ističe da su psihičke posledice viktimizacije i problemi vezani za oporavak ono što povezuje žrtve kriminaliteta sa žrtvama drugih stradanja. On, takođe, ukazuje da u tom pogledu nekada postoje veće sličnosti između žrtava elementarnih nepogoda i pojedinih oblika kriminaliteta (na primer, između žrtava saobraćajnih krivičnih dela i žrtava zemljotresa), nego između žrtava različitih vrsta kriminaliteta (na primer, između žrtava džepne krađe i silovanja). Takođe, Evropska mreža za traumatski stres (TENTS) je razvila trening za trenere i smernice za pružanje psihosocijalne pomoći posle velikih nesreća i katastrofa primenjive, kako na žrtve rata, tako i na žrtve kriminaliteta i elementarnih nepogoda. Službe za žrtve kriminaliteta u situacijama kada se dese velike nesreće, poput elementarnih nepogoda ili saobraćajnih nesreća velikih razmera, priskaču u pomoć koristeći svoja znanja o psihičkim posledicama viktimizacije, oporavku i podršci žrtvama kriminaliteta, kao što je to bio slučaj, na primer, u gradu Christchurch, na Novom Zelandu, nakon zemljotresa 2011. godine.¹⁴ Najzad, važan argu-

---

¹⁴ Christchurch earthquake: Victim Support volunteers help families grieve, http://www.nzherald.co.nz/christchurch-earthquake/news/article.cfm?c_id=1502981&objectid=10708691, pristupljeno 6. 11. 2011.

ment za prihvatanje ovakvog pristupa pojmu žrtve je i okolnost da neke službe za žrtve u svoje redovne aktivnosti uključuju pomoć žrtvama nezavisno od uzroka nesreće. Takav primer je organizacija Sturgeon Victim Services u kanadskoj državi Alberta¹⁵, a u našoj zemlji NVO Fenomena iz Kraljeva je to učinila nakon zemljotresa u ovom gradu 2011. godine.

Prihvatanje najšireg shvatanja pojma žrtve bi moglo imati značajne konsekvence na poboljšanje ukupnog položaja svih žrtava. To poboljšanje bi trebalo da se ostvari na sledeće načine: usvajanjem opšte pravne regulative, koja bi se odnosila na sve koji su povređeni ili oštećeni i kojom bi se obezbedilo priznanje jednakih prava svim žrtvama; omogućavanje pristupa pomoći i zaštiti svim žrtvama bez diskriminacije, uključujući podršku za izlazak iz uloge žrtve; davanje većeg značaja psihosocijalnoj pomoći žrtvama umesto fokusiranja na pomoć žrtvama u vezi sa frustrirajućim i neizvesnim krivičnim postupkom; usvajanje minimuma standarda u postupanju sa svim žrtvama. Najzad, trebalo bi raditi na zameni termina žrtva adekvatnijim, nestigmatizujućim terminom, koji bi ohrabrio više povređenih osoba da zatraže pomoć i, istovremeno, doprineo uklanjanju uvreženih stereotipa o idealnoj žrtvi, i tako, potencijalno, smanjio političke i medijske zloupotrebe žrtava.

Literatura

Butler, J. (2004) *Precarious life: The Powers of Mourning and Violence*. London and New York: Verso.

Cristie, N. (1986) The ideal victim. U: E.A. Fattah (ur.) *From crime policy to victim policy: reorienting justice*. Houndmilles, Basingstoke, Hampshire, London: MacMillan, str. 17-30

Croall, H. (2007) Victims of white-collar and corporate crime. U: P.Davis, P. Francis, C.Greer (ur.) *Victims, crime and society*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage Publications, str. 78-108

Ćopić, S., Nikolić-Ristanović, V., Petrović, N. M. (2010) Nasilje u porodici u Vojvodini i društvena reakcija. U: V. Nikolić-Ristanović (ur.) *Nasilje u porodici u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, str. 93-123.

Elias, R. (1986) *The politics of victimisation: victims, victimology and human rights*. New York, Oxford: Oxford University Press.

¹⁵ <http://www.sturgeonvictimservices.org/>, stranici pristupljeno 5. 2. 2012.

Elias, R. (1993) *Victims still: the political manipulation of crime victims*. Newbury park: Sage.

Goddey, J. (2004) Sex trafficking in women from Central and East European countries: promoting a 'victim-centred' and 'woman-centred' approach to criminal justice intervention. *Feminist Review*, 76, str. 26-45.

Goodey, J. (2005) *Victims and victimology: research, policy and practice*. Essex: Pearson education limited.

http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/predsednik_jevrejskih_opstina_aleksandar_necak_u_ulozu_skadarske_vile.46.html?news_id=221010, stranici pristupljeno 5.2.2012.

http://www.danas.rs/danasrs/dijalog/zavrsimo_drugi_svetski_rat.46.html?news_id=219719, stranici pristupljeno 5.2.2012.

<http://www.guardian.co.uk/film/filmblog/2011/dec/15/angelina-jolie-bosnia-rape-victims>, stranici pristupljeno 19.2.2012.

<http://www.hlc-rdc.org/?cat=242>, stranici pristupljeno 23.2. 2012.

http://www.nzherald.co.nz/christchurch-earthquake/news/article.cfm?c_id=1502981&objectid=10708691, stranici pristupljeno 6.11.2011.

<http://www.sturgeonvictimservices.org/>, stranici pristupljeno 5.2.2012

<http://www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-researchgroups/intervict/undeclaration/convention.pdf>, stranici pristupljeno 6.11.2011.

<http://www.troublethewaterfilm.com/>, stranici pristupljeno 23.2.2012.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&Site=CM>, stranici pristupljeno 6.11.2011.

Kirchhoff, G.F., Morosawa, H. (2009) The study of Victimology: Basic considerations for the study of theoretical victimology. U: F.Winkel, P.Friday, G.F. Kirchhoff i R.Letschert (ur.) *Victimisation in a multi-disciplinary key: recent advances in victimology*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, str. 271-312.

Landau, C.T. (2006) *Challenging notions : Critical victimology in Canada*. Toronto: Canadian Scholars' Press.

Mawby, R.I., Walklate, S. (1994) *Critical Victimology*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.

Mendelsohn, B.(1956) La victimologie. *Revue internationale de criminologie et de la police technique*, 2, str. 95-109.

Nikolić-Ristanović, V. (2004) Konstrukcija krivice žrtve, sa posebnim osvrtom na krivični postupak protiv optuženih za ubistvo premijera Srbije dr Zorana Đinđića". *Temida*, 1, str. 11-17.

- Nikolić-Ristanović, V. (2008) Local conflicts and international interventions – victimization of civilians and possibilities for restorative global responses. *Contemporary Justice Review*, 2, str. 101-117.
- Nikolić-Ristanović, V. (2010) Supporting victims of trafficking: towards reconciling the security of victims and states. *Security and Human Rights*, 3, str. 189-203.
- Nikolić-Ristanović, V. (2011) Izazovi pružanja pomoći žrtvama u Srbiji. U: V. Nikolić-Ristanović, S. Čopić (ur.) *Prava žrtava i EU: izazovi pružanja pomoći*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Prometej, str. 163-178.
- Pemberton, A. (2010) *The Cross-Over: An Interdisciplinary Approach to the Study of Victims of Crime*. Maklu: Uitgevers N.V.
- Radmanović, J. (2011) Kako žrtva rata '91 može postati ratni zločinac po treći put u Republici Hrvatskoj? – lično iskustvo. U: V. Nikolić-Ristanović, S. Čopić (ur.) *Prava žrtava i EU: izazovi pružanja pomoći*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Prometej, str. 285-295.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* (2010) Beograd: Srpska akademija nauke i umetnosti
- Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*, Knjiga II (1967) Novi Sad: Matica Srpska.
- Spalek, B. (2006) *Crime victims: theory, policy and practice*. New York: Palgrave MacMillan.
- Sereny, G. (2000) *The German trauma: experiences and reflections 1938-2001*. London: Penguin books.
- Šeparović, Z. (1985) *Viktimologija - studije o žrtvama*. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu.
- UNODC (2011) Corruption in the Western Balkans: bribery as experienced by the population, Vienna: UNODC, dostupno na: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Western_balkans_corruption_report_2011_web.pdf, stranici pristupljeno 15. 2. 2012.
- Viano, E.C. (1989) Victimology today: major issues in research and public policy. U: E.C. Viano (ur.) *Crime and its victims: international research and public policy issues*. New York: Hemisphere, str. 3-14.
- Van Dijk, J. (2009) Free the victim: a critique of the western conception of victimhood. *International review of victimology*, 1, str. 1-33.
- Walklate, S. (2002) So who are the victims now? *British Journal of Community Justice*, 1, str. 47-63.

Different understandings of the notion of victim and their consequences on the social attitude towards victimization

This paper analyzes different understandings of the notion of victim primarily from the point of view of their inclusion of different forms of victimization. The political influence and the impact of prejudices and stereotypes on both determination of the notion and the society's attitude toward victims are pointed out as well. The notion of victim and its consequences on the rights of victims are explored in the context of theoretical concepts of „ideal victim“, „real victim“, „innocent“ or a victim who deserves help. In the conclusion of the paper, the proposal for a comprehensive and inclusive concept of victim, which would include all persons who were in any manner violated or threatened by crime, war or other forms of violations of human rights as well as natural disasters, is presented.

Keywords: the notion of victim, crime, war, human rights, natural disasters, social attitude.